૪

છીંડું

રમેશ ત્રિવેદી

રમેશ ત્રિવેદી : ઉત્તર ગુજરાતનું કડી તેમનું વતન છે. શિક્ષણક્ષેત્રમાં પોતાની સેવા આપ્યા પછી હાલ તેઓ નિવૃત્ત જીવન ગાળી રહ્યા છે. લઘુકથાના ક્ષેત્રે તેમનું નોંધપાત્ર યોગદાન છે. 'આઠમું પાતાળ', 'આઈસબર્ગ' વગેરે તેમના લઘુકથાના સંગ્રહો છે. 'હાલકડોલક દરિયો' ટૂંકી વાર્તાનો સંગ્રહ છે. બાળસાહિત્ય ક્ષેત્રે પણ તેમણે સારું એવું લેખન કાર્ય કર્યું છે.

પ્રસ્તુત લઘુકથા તેમના 'આઈસબર્ગ' સંગ્રહમાંથી લેવામાં આવી છે. અહીં લેખકે ગ્રામ્યસંસ્કૃતિને ભરખી જતી નગરસંસ્કૃતિનું પ્રતીકાત્મક વર્ણન કર્યું છે. શહેરમાં ભણેલો અને ત્યાંના રંગે રંગાયેલો યુવાન પોતાના ગામમાં ખેતી કરવાને બદલે શહેરમાં નોકરી મેળવે છે. તેથી તેના પિતા સૂનમૂન બની જાય છે. ખેતરની વાડમાં પડેલા છીંડાના પ્રતીક દ્વારા ગ્રામ્યસંસ્કૃતિને તૂટતી બતાવી છે. ખેતર વચ્ચે ઊભેલું કોણ છે ? પોતાનો દીકરો કે પછી ચાડિયો – તે નક્કી કરી શકતા નથી. તેથી પિતાની મનોવેદનાનો પાર નથી તેનું વર્ણન આ લઘુકથાને મર્મસ્પર્શી બનાવે છે.

બાપાએ ખભે કોદાળી મૂકીને ધીમે-ધીમે પગ ઉપાડ્યા. એમની ગર્વભરી નજર ડાંગરની લહેરાતી ક્યારીઓ તરફ મંડાઈને લીલીછમ બની ગઈ હતી; જાણે એમણે ચોતરફ જોઈ લીધું. પૂળાની સોનલવર્ણી હોગલીઓ, ટ્યૂબવેલની ઓરડી, ઢાળિયામાં વહેતું મબલક પાણી, આમલીની હાલકડોલક ઘટા, ટ્રૅક્ટર, વાડની વેલીઓના ઝૂલા પર ઝૂલતો નફકરો વગડાઉ પવન, આસપાસ લહેરાતું ઘાસ અને ખેતર વચ્ચે ઊભેલો જીવતા-જાગતા માણસ જેવો લાગતો ચાડિયો... ઊડાઊડ કરતાં પંખીઓનો કલરવ.

તેઓ ચાડિયા સામે જોતાં જોતાં આગળ વધી રહ્યા. એમના પગ ધીમે-ધીમે ઊંચકાતા હતા. એ કશાક ગળાડૂબ વિચારોમાં ડૂબી ગયા હોય તેમ ધીમે-ધીમે આગળ વધી રહ્યા હતા અને...

– બાપા !

– હં... તેમના પગ એકાએક થંભી ગયા.

– બાપા ! નોકરી મળી ગઈ મને ! વાડના વળાંક આગળથી ચાલી છોકરો બાપાની સામે આવી ઊભો. બાપા સૂનમૂન બની એની સામે જોઈ રહ્યા.

– ગમ્યું ને બાપા ?... છોકરાનો શ્યામ-દુબળો ચહેરો પ્રસન્ન લાગતો હતો.

– હાસ્તો... કહી બાપા ફિક્કું હસ્યા.

છોકરાની આંખો એના હાથમાંના કાગળ પર સ્થિર થઈ ગઈ હતી. થોડુંક મૌન જાળવી તેમણે ફરી પગ ઉપાડ્યા, છોકરો આગળ કશું જ બોલ્યો નહીં – બોલી શક્યો નહીં. વિચારોમાં ડૂબેલા બાપાના અડવડતાં પગલાં – ખેતરની માટી-ઢેફાં, વાડમાંથી ફૂંકાતો નજર સાથે આવીને અથડાતો – તોરભર્યો પવન – દૂર-દૂર શહેરની આથમણી દિશા ભણી વાઈ રહ્યો હતો. બાપાએ પાછળ જોયું. છોકરો હજુય કાગળ સામે જોતો ઊભો હતો. લાડકોડમાં ઊછરેલો એકનો એક દીકરો શહેરમાં જઈને ભણ્યોગણ્યો. ને પછી એણે શહેરમાં જ નોકરી મેળવવા કેટકેટલા ઉધામા કર્યા ! ધરાઈને ખાધું-પીધું નહીં... ગામમાં, ખેતરમાં શું નથી ? એ તંતીલાને કેટકેટલું સમજાવ્યો? ને છેવટે તો એણે એનું ધાર્યું જ !...

બાપાએ ઊંડો શ્વાસ ખેંચ્યો. પગ આગળ ઢસડાવા માંડ્યા. ખાસ્સું ચાલી નાખ્યા પછી એ એકાએક થંભી ગયા – વાડ પાસે આવીને. વાડમાં મોટું છીંડું પડ્યું હતું. છીંડામાંથી પડતો ધૂળિયો રસ્તો – જઈને સીધો મળતો હતો શહેર તરફ જતા ખુલ્લા મોંવાળા વિકરાળ અજગર જેવા ડામરના રસ્તાને. અને... બાપાની નજર છીંડા સામે, થોર સામે–જોતાં–જોતાં ઝરડાઈ ગઈ જાણે – !

એકાએક એમણે પાછળ જોઈ લીધું. ઝાંખ વળેલી આંખોથી એ નક્કી કરી શક્યા નહીં કે – દૂર ખેતર વચ્ચે છોકરો ઊભો હતો કે ચાડિયો?...

● માર્ગદર્શક સ્તંભ ●

પ્રસ્તુત કૃતિનું અધ્યાપન કરાવતાં પહેલાં વિદ્યાર્થીઓ સાથે તેમના વતન બાબત ચર્ચા કરી ગ્રામ્યજીવનનું વાતાવરણ તાદશ કરવું. ગામડાંનાં કેટલાંક દશ્યોનું વર્ણન શિક્ષકે પણ કરી બતાવવું. પ્રસ્તુત કૃતિના વિષયવસ્તુની છણાવટ પ્રશ્નોત્તર અને કથન દ્વારા કરવી. ખેતરનું વર્ણન ચાર્ટસની મદદથી કરાવી શકાય. શહેરી જીવનની ઝાકઝમાળથી ઝાંખી પડતી જતી ગામડાંની સંસ્કૃતિના જતન માટે વિદ્યાર્થીઓને પ્રેરણા આપી શકાય.

સ્વાધ્યાય

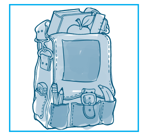

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં ક્યા શબ્દો વપરાયા છે તે શોધો.

(૧) પુષ્કળ (૨) અસ્થિર (૩) તોરીલું

(૪) ધમપછાડા (૫) હઠીલું (૬) પશ્ચિમ

સ. ૨ પાઠમાં આવતા જોડશબ્દોની યાદી બનાવો.

દા. ત. હાલકડોલક

સ. ૩ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો.

(૧) વાડમાંથી જવા-આવવા માટે કરેલો માર્ગ -

(૨) સોનાના રંગ જેવું -

(૩) ખેતરના પાકના રક્ષણ માટે ઊભો કરેલો માણસ -

(૪) પંખીઓનો કર્ણપ્રિય મધુર અવાજ -

(૫) ચિંતા વગરનો -

સ. ૪ જોડણી સુધારી શબ્દ ફરીથી લખો.

(૧) પુળો (૨) ઉડાઉડ (૩) સુનમુન (૪) ધૂળીયો

સ. ૫ ઉદાહરણ મુજબ શબ્દોની જોડી બનાવો.

દા. ત. મોટું - નાનું

(૧) આથમણી છીછરો

(૨) પ્રસન્ન હૃષ્ટપુષ્ટ

(૩) મૌન ઊગમણી

(૪) દુબળો અપ્રસન્ન

(૫) ઊંડો વાચાળ

સ. ૬ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરીને વિધાન પૂર્ણ કરો.

(૧) દીકરાએ -------- નોકરી મેળવવા ઉધામા કર્યા.

(અ) ગામમાં (આ) શહેરમાં (ઇ) વિદેશમાં

(૨) ખેતર વચ્ચે -------- ઊભેલો હતો.

(અ) ચાડિયો (આ) માણસ (ઇ) વાંસડો

(૩) ડામરના રસ્તાને -------- સાથે સરખાવ્યો છે.

(અ) ઢેફાં (આ) થોર (ઇ) અજગર

સ. ૭ નીચેનાં વાક્યોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવો.

(૧) દીકરાએ નોકરી મળી ગયાના સમાચાર બાપાને આપ્યા.

(૨) બાપાએ ઊંડો શ્વાસ ખેંચ્યો.

(૩) ખભે કોદાળી મૂકીને બાપા ચાલતા હતા.

(૪) દીકરો પ્રસન્ન દેખાતો હતો.

સ. ૮ ચાલો સમજીને લખીએ.

(૧) બાપાને થયેલો અફસોસ

(૨) છોકરાની વાતની ડોસા પર થયેલી અસર

(૩) બાપાએ જોયેલું દૃશ્ય

સ. ૯ નીચેના શબ્દોના સથવારે ખેતરનું વર્ણન તમારા શબ્દોમાં લખો.

(૧) ડાંગરની લહેરાતી ક્યારીઓ

(૨) ઘાસના પૂળાની ગંજી

(૩) ઢાળિયામાં વહેતું પાણી

(૪) ટ્રેક્ટર

(૫) લહેરાતું ઘાસ

(૬) કલરવ કરતાં પંખીઓ

(૭) ચાડિયો

સ. ૧૦ નીચેનાં વાક્યોમાંથી વિશેષણ ઓળખીને તેની નીચે લીટી દોરો.

(૧) બાપાએ ઊંડો શ્વાસ ખેંચ્યો.

(૨) વાડમાં મોટું છીંડું પડ્યું હતું.

(૩) શહેરની આથમણી દિશા ભણી પવન વાઈ રહ્યો હતો.

(૪) દીકરાનો ચહેરો પ્રસન્ન લાગતો હતો.

(૫) ઢાળિયામાં મબલક પાણી વહેતું હતું.

સ. ૧૧ વચન બદલો.

(૧) ચાડિયો (૨) ઢેફું (૩) છીંડું

(૪) પંખી (૫) ઝૂલો

★ તમારે ભવિષ્યમાં શું બનવું છે ? તે વિશે તમારા પપ્પા સાથે સંવાદ સાધો. પછી વર્ગમાં તે કહી બતાવો.

પ્રકલ્પ

★ ખેતરમાં ખેડૂતને ઉપયોગી થાય તેવા દરેક પ્રકારના ઓજારો દોરો, તેનાં નામ લખો. તે ચાર્ટ વર્ગમાં લગાડો.

✪ લેખન કૌશલ્ય ✪

ભાષાંતર

★ **ભાષાંતર કરવું એ એક કલા છે. કોઈપણ ભાષાનું ભાષાંતર કરીએ તેમાં બંને ભાષાની ઊંડી જાણકારી અને સમજ હોવી ખૂબ જરૂરી છે.**

અંગ્રેજી માધ્યમના વિદ્યાર્થીઓએ ગુજરાતી પુસ્તકનો અભ્યાસ ફક્ત એક વિષય તરીકે જ કરવાનો હોવાથી અંગ્રેજી ભાષાનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરવાનો મહાવરો કેળવવો જોઈએ. ઉદાહરણ જોઈએ તો – There is little water in the jug. કૂંજામાં પાણી થોડું જ છે. He is a little boy. તે નાનો છોકરો છે. બંને વાક્યોમાં little શબ્દના અર્થનો તફાવત ધ્યાનમાં રાખો.

★ **નીચેનાં વાક્યોનો ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરો.**

(૧) Never leave on tomorrow, which you can do today.
(૨) The birds were chirping early in the morning.
(૩) Modern technology has made our living simple and easier.
(૪) An apple a day keeps the doctor away.
(૫) What is your plan for the future or your dream ?
(૬) Nature is God's gifts.
(૭) Do not put blind faith in the words of cunning people.
(૮) Never feel jealous of anybody's good position.
(૯) Unity is strength.
(૧૦) One best book is equal to hundred good friends but one good friend is equal to library.

✪ ચિત્રવર્ણન ✪

★ નીચેના ચિત્રનું નિરીક્ષણ કરીને તમારા શબ્દોમાં ૮થી ૧૦ લીટીમાં વર્ણન કરો.
સ્વચ્છતા અભિયાન અંગે જાગૃતતા.

શહેરના ઝાકઝમાળ કરતાં ગામડાંની શાંતિ વધુ સારી.

3X56RH

❀ ❀ ❀